

A hérakleitoszi enigma ellenében

Krasznahorkai László: *A magyar nemzet biztonsága. Vadászat pillangóra*

Magvető, 2025

„Látja, az élet nem jó. De nem is olyan rossz, amilyenek hisszük.”
(Guy de Maupassant)

Talán nem tévedek, ha azt állítom, hogy a 2025-ös év világkatasztrófái közepette számunkra (a magyarság számára) az egyik legfontosabb esemény Krasznahorkai László irodalmi Nobel-díja volt. Hallgatva a stockholmi ünnepi beszédét a reményvesztettségéről, tudatomból előkészítik az 1989-es regényéből Eszter György vészjósól állításai: „csődöt mondtunk a cselekvésben, a gondolkodásban és a képzeletben, amiként abban a száználmas igyekezetünkben is, hogy megértsük, mégis miért; elmulasztottuk fenntartani az örökös megméretés nemes balhitéit is, hogy önmagunk súlyát mindig az ősi tizparancstól való távolság szabja meg. Mondhatni kínosan felsültünk tehát abban az univerzumban, ahol föltehetően egyre kevesebb a tennivalónk” (*Az ellenállás melankóliája*, 129). Kicsivel több, mint három évtizeddel később még autentikusabbnak hat ez az eszmefuttatás, s a közben kiteljesedett Krasznahorkai-életmű a tanúbizonyosság erre. A Kossuth-, Aegon- és temérdek egyéb, köztük a nemzetközi Man Booker-díjas (2015) szerző még abban a megtiszteltetésben is részesült, hogy egy angolai lepkefajt róla neveztek el: PSEUDALETIS KRASZNAHORKAI. Ennek hátterében a 2025-ben a Magvetőnél megjelent és megfjétre váró című regénye: *A magyar nemzet biztonsága. Vadászat pillangóra* áll. Annak egyik főhőse dr. Papp András, tudós lepkeszakértő, Krasznahorkai regénybeli barátja, Sáfia Szabolcs alteregója, aki a Természettudományi Múzeum munkatársaként ténylegesen az író barátja. Könnyen elképzelhető, hogy ő inspirálta a könyv

megírására a szerzőt. „Véletlenek pedig nincsenek”, olvasható a regény gondolatfutamai közepette, bármennyire kerülünk is távol a világ tengelyétől, a könyv aurája az életmű súlyos mondanivalókkal terhelt alkotásaihoz képest hangvételében más, könnyedebb. Nem a már elcsépelten apokaliptikus attribútumú, hanem – legalább látszólag – új attitűdű: több benne az önreflexió, a szinte önmegvető karikatúra, a humor. Mintha az író *A lét elvieszelhetetlen könnyűsége* szemléleti pozíciójából tárná elénk a történetet. Ugyanis a szépséget lepkehálóval kergető két barát: a tudós és a művész (maga a szerző) megismerkedésük után terepmunkára is megy, de befogni egyetlen pillangót sem tudnak, mintha a szépség eltűnt volna a világból. Létük megóvása a lepkeszakértők feladata, tudósi kötelesség. A paradoxonokban bővelkedő szöveg prózapoétikai eszközökkel feltárt bonyolult krasznahorkais lételmélet.

Abban a recenzensek is egyetértenek, például Bak Róbert a *telexen* (2025. nov. 17.) vagy Varga Bence a *fidelio.hu*-n (2025. 11. 21.), hogy ez a mű Krasznahorkai legszemélyesebb írása, melyben a korábbi toposzok: a világ tengelyének kicsorbítása, a távolság föld és ég között, a profán és a szakrális mély ellentéte, a fent és a lent dimenzióinak átléphetetlensége itt látszólag félárnyékba kerül, s a takarásból előlép valami légiiesen finom, megengedő szeretet, önirónia és ízes humor. Mindettől talán még összetettebbé vált a szöveg, mely bőven ad az olvasónak értelmezni, megfjéteni valót. Önmagában már az meghökkentő, hogy a neves író egy lepkeszakértő segítségét

kéri az élet értelmének megtalálásához. Igaz, Krasznahorkai szerteágazó gondolathálójában valami mindig fennakad, ami számos asszociációt vonz magához. Érdeklődése most felkeltődött a pillangók iránt, mivel a hazánkban fellelhető négy faj bekeretezve felkerült a pilisszentlászlói faházának falára. Szépségük elbűvölte, alkalmat kínálva számos létprobléma megvitatására. A benne feszülő tisztázatlan kérdések miatt hívta fel telefonon a szakértőt 2022-ben, a covid lecsengő ágában, az orosz-ukrán háború kezdetekor. Rádásul az 50 éves tudós entomológus, aki a lepkék *Nagyhatározója* könyvéért 2019-ben Jermy Tibor-díjat kapott, fogyatékkal élő, ún. Klippel-Feil-szindrómás, aminek számos külső jellemzője van, ami miatt gyerekkora óta sok bántás érte, s az író köztudottan vonzódik a megalázottakhoz, kisemmizettekhez, kirekesztettekhez. A *Sátántangó* (1985) óta az ő sorsuk ábrázolása központi szerepet tölt be alkotásaiban. Egészen gogoli a szituáció, épp ez idő tájt érte megaláztatás a kutató biológust a munkahelyén, a Természettudományi Múzeumban, ahol az új igazgatóhelyettes (egyébként valós személy: Bernert Zsolt) – hogy elvonja a kutatástól – stratégiai szervezőmunkára kötelezte, és „kisembernek” nevezve kizavarta az irodájából. A két főszereplő találkozására az idő így épp a legalkalmasabb. Papp András karaktere tökéletesen beillik a Krasznahorkai-panoptikumba, az Estike, Valuska, Pálnik, Kada Józsi bácsi... sorba. A tudós anyagi lelkülete különösképpen akkor mutatkozik meg, amikor a buszon huligánok megtámadják, egyikük testileg is durván megsérti, de az eset után szédelegve, bekötött szemmel elmegy a rendőrségre, hogy jelezze, nem tesz feljelentést ellenük. Valamint a regény legmegrázóbb jelenete lesz, amikor ugyanaz a skinhaed éjszaka betör hozzá, hogy kirabolja. Csak-hogy rá kell jönnie, hogy egyrészt nem ütközik ellenállásba, másrészt nincs mit elvinnie, mert a lepkész szegényesen él. Még a hűtője is üres, egy pizzaszelet sincs

benne. A káromkodó fiatalember távozik, de másnap éjjel újra becsönget, s a lépcsőház ajtajához lebotorkáló férfi egy dobozt talál az ajtó előtt: egy szelet meleg pizzát kapott ajándékba. Fölviszi a konyhába, majd könnyek között befalja. Ez a torokszorító jelenet szinte beég az olvasó tudatába (141).

A magyar nemzet biztonsága tehát több szempontból is újszerű az életműben. Műfajilag talán allegorikus tanmesének nevezhetnénk, mely úgy autofikciós, hogy egyben annak paródiája is, mintegy a szerzőt visszahelyezi fikciós jogába. Valójában a biográfémák (autobiografikus jelek) a korábbi művekben is rejtetten egy-egy alakban jelen voltak, felismerhető bennük az a sajátos írói elképzelés, amely az individuum szabadságát és a függetlenséget képviselve a társadalmi kívülállást választja. Ennek a művészlét-felfogásnak gyökere nagyrészt a keleti kultúrákban keresendő, mely szerint az alkotó spirituális lény, semmiképpen nem közönséges halandó, esetlegességében hordozza a szakralitás vágyát. A szerző nyíltan a *Zsömle odavan* (2024) után másodszor itt lép színre, nagyrészt önkarikatúráként. A tudós barát szemével nézve elhanyagolt külsejű, pisiszagú, korpás zakójú, sárga fogú, ápolatlan körmű valaki, aki e kakofémiás jelzők miatt egyáltalán nem néz ki autentikus írói személyiségnek. Az olvasó számára ebben rejlik e prózavilág rafináltsága, hogy amikor a találkozások során hallgatói leszünk a szerző nagymonológjainak, akkor e szószátyárság mögött annál nagyobbat robbanjon a kétségbeejtő metafizikai horror, mely az egész életmű feszültségét generálja. A válaszok a mű végére lassan-lassan megérkeznek, ha kellőképpen figyelmesek vagyunk. Menet közben a lepkék fejlődésének négy fázisát vizsgálva, metaforikusan kikerekedik a két főhős személyiségképe is: a tudós az éteri tisztaság megtestesítője, az író pedig megreked a hernyó fejlődési fázisában, kérdés, hogy eljuthat-e a kifejlett imágó állapotába? A humoros töltetű cselekményszövevényben,

körülbelül a könyv arany metszésétől kezdve ugyanazt a világszemléleti katasztrófát tárja elénk, amit a nézők is jól ismernek a nemrég elhunyt neves filmrendező, Tarr Béla alkotásaiból is. Krasznahorkainak ez a műve mindenképpen összegző jellegű, az eddigi kínzó egzisztenciális és lételméleti kérdésekre keresi itt is a választ. A Krasznahorkai-univerzum bizonyos értelemben kifejezetten provokatív: a Gonosz által irányított földi szféra az azt körülölelő transzcendens Egésszel örök feszültségben áll. *A megbízás a gonoszra szól*, olvashatjuk a *Nem kérdez, nem válaszol* című beszélgetőkönyvben (198–204); s a föltárt dualitás (jobb fogalmat Eötvös Péterrel ők sem találnak): a Jó és a Rossz a művészet elementáris erejének a titka, és a nyelvezet perfekcióra törekvése adja a morális többletet. De elég egyetlen figura (például Pálnik), akinek rendíthetlensége, hogy a rádióján jelet fogjon a világmindenségből ahhoz, hogy megszülessen bennünk a remény.

A szerzőről Zsadányi Edit írt 1999-ben monográfiát, valamint 2024-ben jelent meg Szabó Gábor *Kilátás az utolsó hajóról* című, a Krasznahorkai prózát elemző, összefoglaló könyve, melynek záró soraiban ez áll: „Krasznahorkai anarchista” (inkább provokatív, sic!); „a művészet számára az ellenállás, a felforgatás, az általános szembefordulás és az azzal következetesen vállalt kívülállás terepe. Tagadja a fennálló metafizikai, egzisztenciális vagy társadalmi rend értelmét és igazságát, azaz a valóságnak nevezett létállapot komolyan vehetőségét és józan folytathatóságát”. Majd idézi Edgar Windtet: „az utolsó ítélet harsonáját meg lehet fújni egyszer, de nem lehet minden áldott nap, mert amikor az izgalom tetőfoka óramű pontossággal ismétlődik, akkor óhatatlanul kissé erőltetetté válik a hatás” (E. Windt: *Művészet és anarchia*. Ford. Turai Hedvig. Corvina, 1990, 30). Végül hozzáteszi: „Windt vélekedésével ellentétben a művek alighanem azért nem válnak „erőltetetté”, mert ez a bizonyos harsona minden egyes

esetben másként szólal meg. A groteszk és a pátoszos dallamok változatos kottájára íródva hol egy bolond által megkongatott harang fülsértő zúgása” (a *Sátántangóban*), „hol a kiürült létezőknek kánont vezényelni próbáló Hülyegyerek „énekhangja” (Báró *Wenckheim hazatér*), „hol a *Herscht 07769* világejszakájának mindent ellepő csendje közvetíti a történelem megszerzéséért vívott küzdelem kudarcát”. (369) A *Vadászat pillangóra* is egyike az ilyen „változatos kottáknak”.

Már a szerkezet is újszerű: 10 *Bekezdésből* és 2 *Lassanvégéből* áll. A gyermek- és ifjúkor után a kutató biológus úgy döntött, hogy nem érdemes foglalkozni az őt egyébként nagyon érdeklő létkérdésekkel, mert „az élet mibenléte felé nem vezet út, azon senkinek nem lesz igaza, mert az élet kialakulásának kétségbeejtő titkát senki, de különösen ő nem fejt meg, mert az titokban marad”. (33) Ezen töprengése közben csörgött a telefonja, és egy Valamilyen László, egy író kereste, hogy „elég nagy bajban van”. (35) Segítséget kér. A találkozó a 4. fejezetben jön létre. Előtte még megjelenik a Kert alapmotívuma: az író a pilisi telkére átnyúló hatalmas tölgyfa irdatlan gyökérzetén elmélkedve megrémíti a fölének tornyosuló buja természet megfejtéhetetlen rejtélye. Tudvalévő, hogy Krasznahorkainál a kert nem szent hely, Genji herceg unokája is csak hosszú keresés után talál rá (*Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó*, 2003), hanem Szabó Gábor szerint „önrelativizáló szkepszis”. Az örökké élni akaró élet titka megfejtéhetetlen. Ezért fordult a tudóshoz, s már a Természettudományi Múzeum szobájában adja elő önkínzó kérdését. Egyúttal elárulja azt is, hogy a lepkéről ír könyvet, de megrekedt. És itt előkerül a már ismert Krasznahorkai-toposz, mely szerint ő nem is író, hanem írnok, aki csak lejegyzí, amit sugallatként egy más dimenzióból kap. Emiatt sokakban felmerült a kérdés, főképp a Friderikusz-interjú után, hogy miféle befolyásról lehet szó. Csak nem a démonikus világgal tart kapcsolatot? A szerző

másutt már utalt rá, hogy ő afféle hírnök, közvetítő, aki, akárcsak Hermész vagy az angyalok, hírvivő a metafizikai térben. Ez az intuitív módszer (aleatorikus művészetfelfogás) a transzcendens és a tapasztalati világ határán mozogva érzékeli az univerzum jelzéseit, s azt rögtönzésszerűen labirintusos, hömpölygő mondataiban leközi. De azok a mondatok pontosak és megvilágítóak, revelatívak. Az intuíció mellel minden szerző és művész alkotói munkájának inspiráló pillanata, amit ha elszalaszt, akkor nem jön létre megfelelő mélységű alkotás. Krasznahorkai nagyon nyíltan beszél a szellemi fogságba esésről is, toposzként főképp a *Théseus-általános*ban ragadható meg, ahol erősen éreztetni az előadó és a közönség közti mérhetetlen távolságot, amikor nem értik meg, hogy mit is szeretne mondani. Ez olyan gyógyíthatatlan állapot, amelyből nincs szabadulás. Ezért is fontos motívum nála a gondolkodás felszámolására tett kísérlet (például Herman vadőr esetében, vagy jelzés értékű Eszter György beszéskázott ablaka, netán a Tanár úr Csipkebokor-erdőbe való menekülése), mert az lehet a szabadulás útjának esélye. Krasznahorkai iszonytatónak tartja az életakarokban a reprodukciós kényszert, ez utalás a teremtéskor elhangzott „szaporodjatok és sokasodjatok” felszólításra, mert így az életakaratra bele van építve a „muszáj”. Ezen a tudós is megütözik, mindketten úgy vélik, hogy fogalmuk sincs arról, hogy mi is az a Valóság. Az íróbarát ezen a ponton szót ejt az időkezelésről, ugyanis „valóság valójában nincsen” – véli –, „mert mire lenne, el is illan”. Ebből érthetjük meg a lelassított idő eszméjét, amit az író a hosszabb leírásokban, a filmes barát, Tarr Béla pedig képileg a nagyon hosszú snittekben valósított meg, hogy általa az olvasó és a néző bele tudjon helyezkedni az adott szituációba, hogy valahogyan megteremtődjön a jelen. Papp András, érzékelve az író feszültségét, hogy oldja azt, megmutatja a lepkegyűjteményét. Megtudjuk, hogy hazánkban 3500

lepkefaj és mindössze 4 pillangóféle honos, ám a világon 160 000 lepkefaj létezik. A pillangók a lepkék családjába tartoznak. A feldúlt látogató ezúttal gyorsan távozik.

Lesz még egy találkozójuk a múzeumban, majd Krasznahorkai meghívja a kutatót a pilisi házába, és kétszer mennek terepmunkára. Az olvasónak bőven lesz része humoros pillanatokban, de élvezheti a milióteremtést, elmerenghet a helyszín, az író házában (szakrális terének) puritánságán, s közben felbecsülheti a barátság születésének euforikusságát, majd a profán valóság kézzelfogható keserűségét. És mindenekfelett értelmezheti a számos regiszteren megszólaló „szószátyár” író egész életművét behálózó nagy kérdéseket, valamint befogadhatja a jóval visszafogottabb, józan tudós hön szeretett és nagyra becsült szakterületének mindennapi csodáit. Ő ugyanis szereti a lepkéket, akiknek „szíve helyén szív van, és nem kő” (166), de csodálja, sőt szereti a hernyók változatosságát is. Ő bizony szereti a munkatársait, nyitott az emberek iránt, és bevallottan szereti ezt az egész, kétségekkel teli életet.

A *Vadászat pillangóra* sem kivétel a reménytelen metafizikai sóvárgás alól, akár a barátság valódiságát tekintve sem, amikor nem csorbul az emberi méltóság, mert a testi fogyatékos tudós egyenrangú félnek érezheti magát az ételfoltos ruházatú íróval: „hogy ment ez ki Berlinbe, ott is folyton leette magát?” (83), akár a lét-mibenlétének, értelmének örökös székszéksében, amely most itt a központi kérdés. Persze azt tudnunk kell, hogy Krasznahorkai előzőleg már leszögezte, hogy a „középponti metafizikai mag” hiánya miatt az értékregiszterek összesomosódnak. Az *állomáskereső* Pálnikja jól tudja, hogy csellekedete kissé groteszk, mivel hit kellene hozzá, hogy befogja a Hangot az úrból, valamint azt a bizonyos „ugrást” a határmetaforika alapján a *Mindig Homérosznak* (2019) menekülő főhőse megteszi, de salto mortale lesz belőle, afféle karkai átváltozás:

patkányként kerül el a szikláról a mélybe zuhanva, Kalüpszó nimfa barlangja előtt. A könyv mégis e szürreális bukfencsel zárul: „de nem adta fel”. A szerző katartikus dilemmája ez: igen, az élet élni akar, legyőzve akár a halált is.

Egyelőre a lepkész-kutató örömben úszik, hogy „egy igazi barátja van” (89), akinek felveti a közös terepmunka ötletét. Májusban sort is keríhetnek rá. Bandit (nevezhetjük most már így) közben regulázza a felettese, a mindent tudó elbeszélő ironikusan meséli el, hogy azért kell kidolgozni egy stratégiát, hogy a magyarokkal ismertessék meg a dicső hazát, annak természeti szépségeit. A 94. oldalon érkezik egy álhír az író haláláról, melyet telefonon tud meg a tudós az író takarítónőjétől. A meseszöveg krimibe illő, de miután kiderül, hogy a hír kamu, sort keríhetnek az első terepmunkára Paks mellett, az Ūrgemezőn. Az út során temérdek természettudományos ismerettel árasztja el a tudós az írot, aki végig vizsgálja is, hogy tényleg érdeklődik-e a lepkék iránt, mert a tudóban gyanú ébredt. Hazafelé 170-nel hajtanak, mert a magányos írot várja a kutyája, aki „egy romolhatatlan szív, aki őt ezen a világon egyedül szereti” (122). A 9. fejezet drámai fordulat a két barát viszonyában. Ugyan mindketten „áttörésnek” érezték a paksi kirándulást, de más-más értelemben. Az író viharos, de kissé kaotikus életstratégiáig jut el: „az élet nem akarja az életet, hanem *muszáj* neki élnie” (123). Az univerzum részéről ez determinált, ám a földi létezők számára „elkerülhetetlen véletlenként” mutatkozik, és mindehhez a szerző belső diszharmonia társul: „az Ūristennek ehhez semmi köze, mivel NINCSEN, csak a bibliai mesékben”. Az embernek pedig egyetlen lehetősége van, hogy „környezetének pillanatnyi javaslatát eldöntse” (125). A barátja kétségek közt hallgatta társát, tartva attól, hogy ebbe a megoldatlan problémába (kezdet, teremtés) már sok önjelölt próféta belebukott, számosan pedig a bolondok házában végezték. Krasznahorkai regényalak-

jai közül is sokan megőrültek, volt, aki öngyilkos lett. Egy ponton a tudós kénytelen közbeszólni, és itt válik nyilvánvalóvá a tudós pragmatikus, józan észre hallgató és a művész labirintusos észjárása közti különbség. Bandi kijelenti: „a gondolkodásban azt a területet képes csak elviselni, ahol rend van”, ő a munkájával az „egyensúlyban lévő világ fennmaradásához járul hozzá” (129). Ezzel mintegy megpecsételődik további kapcsolatuk: a tudósnál az „áttörés” negatív irányú, úgy érzi, becsapták. Az írot nem is a lepkék érdeklik, hanem az ő szánalmas, hátrányos helyzetű figurája, valójában róla akar regényt írni. Ez a hajszálrepedés egészen a könyv záró mondatáig finoman tágul. Az író rendületlenül és önméltóan ontja a sokszor ambivalens nézeteit, melyből kiemelendő a felismerés, hogy ő bizony másodjára, sőt sokadjára ugyanabba a folyóba lépett. Igaz, „az emberiség a hérakleitoszi enigma óta ellenkező véleményen van” (132), mert valójában – vele együtt – önsorsrontó. Tulajdonképpen épp Hérakleitosz (i. e. 500 körüli) másik emblemikus meglátását: „a háború mindennek szülője” teljesíti be, mondhatnánk, mindmáig. (Lásd Petőfi: *Ítélet* című versét!) Krasznahorkai a *Megy a világ* című kötetében (2013) az emlékezés témakör kapcsán mélyenszántó gondolatokat fogalmaz meg az ókori bölcselőről (*Nem a hérakleitoszi úton*). Az ember bizony szembemegy a dolgok változásával kapcsolatos szigorú törvényszerűséggel. Az író alapállása szerint a földi realitás a metafizikai Gonosz uralma alatt áll, s a gőcprobléma az, hogy a Roszszat nem lehet logikai úton megmagyarázni. Valamikor, a teremtés előtti „műhiba”. Az egzisztenciális és a metafizikai küzdelem állandósult állapot, ez szüli a szakadatlan háborús helyzeteket (*Háború és háború*; 1999); ez metafizikai csapda, Camus-féle Sziszüphoszmitosz. Krasznahorkai egyes szereplői ezzel próbálnak szembefordulni a megváltás messianisztikus ideája reményében; Florian Herscht is felismeri a létezés háborús természetét,

ő emiatt ábrándul ki az égi harmóniából. A szerző (a regénybeli hős) a továbbiakban elutasítóan kezeli a felvilágosodás északultusát, valamint arra mutat rá, hogy a temérdek tudományos-technikai fejlődés (jelenleg az AI-jal bezárólag) nagyrészt értelmetlen, veszélyeket rejt magában, ráadásul az ősi kultúrákhoz képest visszafejlődésben vagyunk. Jól ismeri a Szentírást, korunkat a Dániel próféta 2: 32-43, valamint a 7. fejezetben olvasható állóképmetaforához mérve az aranyfejtől a cserép és vas elegyének időszakába helyezi, a végső széthullásba. S hogy ide jutottunk, annak okát a „botlás” metaforával érzékelteti (136). Saját megbotlását a járdán halvány párhuzamként rávetíti az Édenkertben elkövetett engedetlenségre, ezáltal egyetlen pillanatképből egybefogja az ősi múltat a jelennel. A többit a pilisi házban történt vendéglátás során fejti ki, megnyugtatta barátját, hogy nem fog a lepkekről írni, és ismét meglebegteti, hogy egyáltalán semmit sem fog írni, befejezi; úgy véli, koránál fogva is állnia kellene a szavát.

A két záró fejezet, *Lassanvége* címmel tartogat még néhány izgalmas témát. A pilisi ház és a kert, a hatalmas tölgyfa szemléletes leírásával a szerző beengedi az olvasót is a magánszférába, abba a kultikus helybe, ahol a tudós végre egyenrangúnak érezheti magát a neves íróval. Ugyanis a teljesen elhagyatottnak tűnő, kopott, pókhálós faház az orrfacsaróan bűzös szobákkal („mintha a kutya rendszeresen valamelyik sarokban végezte volna a kisdolgát” 150); szinte meg is nyugtatta, mert mindez leginkább egy nyomorgó, beteg alak elhanyagolt odújára emlékeztette. Hiába a mindent elborító könyvhalmaz, a falon tényleg ott lógó négy pillangó képe, de az író a „bilikék színű, fröccsenített kínai” gumipapucsával, a pecsétes háziköntösével, már-már botrányosnak tettzett. Krasznahorkai a végsőkéig elmegy az öniróniában, mindamellettt megcsilantja nemes emberi vonásait is. Rendkívül figyelmes a vendégével, óva inti,

hogy a teraszon csak a nyomában lépkedjen, mert másutt beszakad alatta a korhadtt padló, és finom italokkal, szivarral kínálja. Eljött a pillanat, amikor a tudós végre óvatosan rákérdezzon, „vajon nevezhető-e a kapcsolatuk barátságának”, mire a „másik kissé megütődve” felelt: „ó, már hogyne volna annak nevezhető” (153). De a kutató érzékeli, hogy valami középük állt, és jól érzi, ez nem más, mint a szerző egyik közismert toposza, az a bizonyos „távolság”, amely a hétköznapi és a magasztos köztit jelenti. Krasznahorkai a *Théseus-általános* clochard-rendőr exkluzív helyzetében, illetve az előadó és a hallgatósága közti mérhetetlen (szellemi) távolságban már megrajzolta ezt a szinte természetfeletti állapotot. A pilisi házban pedig az író lázas igyekezettel és mély gondolatisággal ad magyarázatot barátjának arról, mit is kell érteni ezen a távolságon. Valamiféle bibliai parafrázisról van szó: a kezdetekkor Isten Ádámnak felmutatta a dolgokat, és Ádám nevet adott nekik, ezáltal megteremtette a főneveket. Fogalmak sokasága hangzik el („rózsa, bárány, lélek, salátaboglárka, bokasüllyedés, szeretet, lehetlenség, hiány...”; majd Ádám azt mondta: „elég”, erre Isten Ádám fejére koppintott, „ez nem főnév, te huncut” (157-158). És ezután következik az írói magyarázat, részben a könyv címére is: „a valóság és a fogalom, azaz amit Isten felmutatott, és amilyen nevet Ádám adott annak, az olyan messze volt és maradt egymástól, mint Makó Jeruzsálemtől, de úgy is mondhatja, hogy olyan messze, mint egy pillangó... a magyar nemzet biztonságától” (158). Tehát „valóság és fogalom soha nem fedhetik egymást”. Ezután már nincs szó evolúció- és teremtés-vitáról, az író így söpri le az asztalról a témát: „szóval, amit Ő teremtett, és most hagyjuk azt a gyógyíthatatlan kétségbeesést, ami elfogja már a szó hallatán is az embert, hogy teremtés, mert teljesen mindegy, minek nevezzük, mert Istennek sincs semmi köze a valóságához annak, amit Ádám megnevez {..}, Ádám nevezetes névadása mindössze

gyógyszere annak, amire nincs gyógyszer, a közelségre tudniillik, ami örökre, a kezdetektől a végig elválasztja őket, a szó hálálisan szerelmes a valóságba, de soha nem érintheti meg...” (159).

Menet közben az író utalt még a jól ismert nietzschei-tézisre: „az Isten halott”. Emiatt – szerinte – a teljes emberi kultúra hamis alapokra épült fel, egy hitre alapozta önmagát. A tanár úr a *Báró Weinckheim hazatérben* ezért szenvedett transzcendencia-ínségben. Ezekből a teóriákból az utolsó fejezetben még levonható lesz néhány következtetés. A két barát a második terepmunkára tart Várpalota környékére, a Csörget-völgybe, egy ritka lepkefaj lelőhelyére. A tudósnak el kell szenvednie az író kétségbeesett kirohanását a gyilkos és szenttelen természettel szemben, „ahol minden pillanat veszély, ahol minden pillanat küzdelem a dominanciáért, a túlélésért” (161). Ha a napi médiahírekre gondolunk: a tűzvészekre, a tájfunra, a tornádókra, a lavinára, árvizekre, a szökőárra, a földcsuszamlásra, akkor talán még helyeslően bólogatnánk is. De most olyan ritka pillangó keresésére indulnak, melynek egyetlen példánya százezer forint eszmei értékkel bír, s a természettudósoknak a védelmet számukra biztosítani kell. Az író rögtön közbevágott: „ez pont úgy hangzik, mintha a magasművészet gyakorlóinak parányi és hősiezen hülye csoportjairól beszélnél, kis helyre szorultan, kipusztulás előtti” (163). „Tehát kudarcra fel, ebben jó vagyok”, mormolta magában ironikusan Krasznahorkai. S talán eszébe jutott mindaz, amit megírt a könyvek, a kultúra védelmében az *Aprómunka egy palotáért* című művében (2018). A lepkesz még lelkesen mesélt a pillangók szépségéről, tulajdonságairól, a fejlődési szakaszok

gyönyörűségéről, mert „az élet csodálatos”. (167) Ezzel a tudós egy egyszerű és kézenfekvő választ adott a kiinduló alapkérdésre, hogy mi az élet értelme: nem más, mint a *szereetet*, amelyet ő végig magában hordozott és képviselt. Az a szereetet, amely olyan tág fogalom, hogy megfér benne a megértés, a tisztelet, a figyelem, a megbecsülés, az odaadás, az irgalom, a megbocsátás...

Lassan végéhez közeledik az Eszter úr és Valuska pároshoz hasonló két emberről szóló tanmese, melyben a fogalom és a valóság e földi viszonylatban nem fedte egymást, s a tudós magában azon töpreng, hogy „a barátságunk vége, noha abban sem volt biztos, hogy egyáltalán fennállt” (168), s hogy ebben a történetben a szavak számítanak-e egyáltalán. Most minden más volt, mint Paksnál: az író kijelentette, hogy pihentetnie kell a lábát, ma nem segít, leült a mezőn egy kinyitható székre szivarozni; a lepkesz pedig hálójával ugrabugrálva tőle egyre távolabb került. Már csak egy pont látszott belőle. A Krasznahorkai teremtette univerzumnak ez az újabb puzzle-darabja, mely dramaturgiai-
lag nagyon kiegyenlítettten építkezik, ismét elmozdul a reménytelenség tartománya felé, mert „minden hiába, kedves barátom, hiába hadonászol, nem lesz esélyed, hogy belőled, velünk együtt valaha is pillangó lesz”, követi tekintetével a zsugorodó pontocskát az író. Pedig a vízió szerint hazánk biztonsága is azon múlna, hogy (metaforikus képpel) képesek vagyunk-e pillangóvá, azaz éteri tisztaságú lényé válni. Fedésbe kerülhet-e valaha a fogalom és a valóság? Vagy toporgunk ugyanabban a folyóban, gátként megrekesztve azt, a herakleitoszi enigma ellenében, és végül előnt bennünket az ár?

Mosonyi Kata

MOSONYI KATA (1949) irodalmár, költő. Legutóbbi kötetei: *A vég küszöbén* (versek, 2023), *A Hertzek búvőletében* (versek, 2023), *Kaleidoszkóp* (versek, 2024), *A valóság nyelvi inkarnációi* (kritikák, 2025).